

A TÉRSZEMLÉLET VÁLTOZÓ TARTALMA*

Faragó László

Az eredeti kérdésfeltevéseknek megfelelően először arra keresem a választ, hogy beszélhetünk-e Magyarországon regionális gazdaságtanról, pontosabban, területileg kissé bővítve, politikailag általánosítva: *létezik-e szocialista regionális gazdaságtan*. Azért nem a marxista jelzőt használom, mert a nyugati marxisták területi kutatásainak eredményeiről a szocialista gyakorlat nem vett tudomást¹.

Ezt követően nagyon röviden tárgyalom a regionális gazdaságtan kialakulását, fejlődését, és/vagy a területi tudomány (*Regional Science*) létrejöttét. Természetesen nem a mindenki által ismert alapinformációk ismétlése kedvéért teszem ezt, hanem ennek segítségével szeretnék rámutatni a változás irányára, az újfajta területi kutatások szükségességére.

Van-e szocialista regionális gazdaságtan?

A polgári közgazdaságtan makro- és mikro gazdaságtani tagozódásának „szocialista megfelelői” a népgazdasági tervezés és a vállalati gazdaságtan. A népgazdasági tervezés — természeténél fogva — a gazdaság nemzeti szintű fejlődésével, az alapkategóriák — a fogyasztás, felhalmozás aránya, a nemzeti jövedelem, foglalkoztatás stb. — alakulásával foglalkozik. A vállalati gazdaságtan nem tartotta terénnumának a regionális integrálódás kérdéskörét. Területi kérdésekkel elsősorban a gazdaságföldrajz foglalkozott. A „szocialista gazdaságföldrajz” viszont nem számolt a mikroszintű érdekekkel, a helyi, nem természeti sajátosságok jelentőségét pedig alábecsülte.

Véleményem szerint szocialista regionális gazdaságtan nem létezik. Az úgynevezett „szocialista közgazdaságtannak” — ha egyáltalán van értelme egy ilyen diszjunkciónak — nincs olyan ága, amely explicit formában, széles körű elméleti és empirikus megalapozottsággal foglalkozott volna regionális kérdésekkel és kiépült volna intézményrendszere.

Természetesen voltak és vannak publikációk, kutatások e témakörben, ezek azonban a polgári elméleteket igazították a hazai körülményekhez és/vagy csak részeredmények. A kelet-német „*Territoriale ökonomie*” vagy a szovjet „termelőerők területi elhelyezésével” foglalkozó tudományterületeket sem tekintem regionális gazdaságtannak, mert nem létezett átfogó, tudományos elméleti alapjuk. A gazdaság térbeliségének tudományos vizsgálataival csak nagyon szerényen foglalkoztak. Jelentősebb eredményeket a szocialista gazdaságföldrajz ért el a gazdasági rajonírozás elméletének és módszereinek kidolgozásában és a területi munkamegosztás vizsgálatában.

*Nyílt Tér című rovatunk az 1990. áprilisában Győrött rendezett „Van-e regionális közgazdaságtan?” című tudományos tanácskozás anyagából közül válogatást.

Mi ennek a hiánynak az oka?

A szocialista országokban működő közgazdászok ezen adóssága részben a *szocialista politikai gazdaságtan és filozófia hiányosságaira* vezethető vissza.

Marx és Engels nem foglalkozott mélyebben a térbeliség kérdésével. Vannak utalások a világpiaccal, a nemzetközi kereskedelemmel, vagy a kolonializmussal foglalkozó műveikben, de a területiséget nem tették külön vizsgálat tárgyává. (A legtöbb területi utalást a *Grundrissében* találhatjuk.) A dialektikus materializmus az időbeliség, a történetiség problematikáját tárta fel. (Talán sok követőjükhöz hasonlóan a marxizmus klasszikusai is úgy vélték, hogy a területiséggel a földrajznak kell foglalkoznia.) Közvetlenül a forradalom után a Szovjetunióban volt egy földrajzosokból, városrendezőkből, építészekből álló avantgarde csoport, amely „új szocialista területi szervezeteket” próbált tervezni és megvalósítani. Ez az irányzat 1925 után elsorvadt. Ezt követően egészen a legutóbbi évtizedig a létező szocialista országok hivatalos marxizmusában *anti-térszemlélet* uralkodott. Még legnagyobb marxista gondolkodónk, Lukács György munkája, a *Történelem és osztálytudat* is, az anti-területiség kodifikálása. A tértől független osztályfogalmak, az érték és más kategóriák nem nyújtanak segítséget a területileg elkülönült népességcsoportok közötti viszonyok feltárásához.² A tér és a térszerveződés befolyásolja a gazdasági folyamatokat, kifejez társadalmi viszonyokat és vissza is hat azokra. Valamikor az ipari forradalom hatására kezdődött el az urbanizációs folyamat; ma ez a folyamat is hat a termelőrők fejlődésére. E jelenségek feltárásában a nyugati marxisták jelentősen előttünk járnak (Castells, Harvey, Lefebvre, Lojkiné stb.).³

A regionális gazdaságtan, mint a közgazdaságtudomány területi kérdésekkel foglalkozó része, azért sem tudott kialakulni, mert maga a *közgazdaságtudomány művelése is szűk keretek közé volt szorítva*. A gazdaság nem a saját törvényszerűségei alapján működött, hanem egy szűk politikai hatalom rövidtávú érdekeinek volt kiszolgáltatva. A létező szocializmus internacionalista szellemiségéből táplálkozó pártállam voluntarizmusának alárendelt makroökonómiai megközelítések domináltak, amelyek szükségtelenné tették a nemzeti, a regionális, a helyi adottságok feltárását, a sajátosságokból fakadó tennivalók meghatározását. A kommunista pártok, a monopolkapitalizmus kialakulásának vizsgálatából szerzett tapasztalatoknál megrekedve, nem ismerték fel a területi érdekstruktúra kihasználásában rejlő lehetőségeket. Egyszerűen *nem volt politikai igény a mélyebb területi vizsgálatok iránt*.

A szocialista országok *túlcentralizált, ágazati irányítási rendszere* is olyan volt, amelybe a területiséget nem lehetett integrálni. Csak arra adódott mód, hogy a demokratikus centralizmus alapján, az ágazati logikát figyelembe véve hozzák a döntéseket és ennek utólag valamilyen területi vetületét adják.

A területiség problematikája (kutatás, oktatás) hazánkban nem is intézményesült. A háború után megkezdődött regionális vizsgálatokat az ötvenes évek elejére felszámolták. Az 1958-as kormányhatározat hatására fellendült regionális tervezés sem bővítette jelentősen az intézményi feltételeket. A tervezés rendjéről szóló 1963-as kormányhatározat is előírta, hogy például az OT-nek új területi tervező intézetet kell felállítania. Erre azonban nem került sor. A felsőfokú oktatásban sem kapott megfelelő helyet a regionális szakember-képzés.

A regionális gazdaságtan

A polgári közgazdászok jó része is vonakodik elismerni, hogy a gazdaság térbeli szerveződéseknek is megvannak a maga sajátos törvényszerűségei. A neoklasszikus közgazdaságtanba, a határelméletekbe is nehéz beilleszteni a térbeli dimenziót. Ha a tények ütköznek az elméleti feltételezésekkel, akkor az időtényező segítségével, dinamizálással kísérik meg feloldani az ellentmondást. Amikor a klasszikus közgazdaságtan eszközeivel így sem lehet megmagyarázni a gazdasági történéseket, akkor azzal hárítják el a további vizsgálódást, hogy nem gazdasági tényezők okozzák a devianciát, így ennek vizsgálata nem a közgazdaságtan feladata.

A regionális gazdaságtan, mint önálló tudományterület nem a gazdaságtudomány önfejlődésének eredménye, hanem külső (gazdasági, politikai) tényezők játszottak kialakulásában döntő szerepet. Az elvárásokkal szemben a termelési tényezők nem tudtak vagy nem akartak elég mobilak lenni. A gazdaság kívánt fejlődését területi jelenségek nehezítették. A gazdasági sikerek ellenére egyes területeken felhalmozódtak a hátrányok, ami jelentős politikai feszültséghez vezetett. Az erősödő központi irányítás és tervezés tovább erősítette a közgazdaságtan területi kérdésekkel foglalkozó részével szembeni követelményeket.

E kihívásra alakult ki egy önálló tudományterület, amelynek megvannak a saját paradigmái, modelljei és eszközei. Kidolgozták a főbb közgazdasági elméletek „területi adaptációit” (területi árelmélet, területi növekedés stb.) és saját „felfedezésekkel” is hozzájárultak a tudomány fejlődéséhez (növekedési pólus, terjedési modellek stb.). Tehát a kérdés ebben az esetben nem a regionális gazdaság léte, hanem alkalmazhatósága a jelen valóságra és az, hogy továbbfejlesztése a közgazdaságtanon belül vagy csak azon kívül lehetséges.

A regionális gazdaságtan a közgazdaságtudomány viszonylag új, 60–70 éves múlttal rendelkező része, mely a gazdaság általános törvényszerűségeinek térbeli jelenségeivel foglalkozik. Szoros a kapcsolata számos társadalomtudománnyal, elsősorban a gazdaságföldrajzzal.⁴ A gazdaságföldrajz a földrajzi környezetnek a gazdaságra ható törvényszerűségeit, a regionális gazdaságtan pedig a gazdaság térbeli dimenzióit, térbeni megvalósulását vizsgálja. *A jelenségeket elsősorban gazdasági kérdésként kezeli, és csak másodsorban területi kérdésként.* Ez egyben a regionális gazdaságtan alkalmazhatóságának a korlátját is jelenti.

A regionális gazdaságtan a közgazdaságtudományhoz hasonlóan gyakran él az absztrakció eszközével. A közgazdaságtan általános tételeiből indul ki és keresi azok területi megvalósulását. Módszerei inkább deduktívak, mint induktívak. A gazdasági tér szereplői a klasszikus közgazdaságtani alapkategóriák: a munkaerő, a tőke, a vállalat, az árak, a jövedelem stb. Az erre alapuló gazdaságpolitikák a gazdaság hatékony működésének területi vetületét keresik, illetve a térbeliségből eredő hatékonyságot rontó tényezők mérséklésére, kiküszöbölésére tesznek javaslatot.

A regionális gazdaságtan a közgazdaságtan mintájára két fő területre osztható: a területi mikrogazdaságtanra és a területi makrogazdaságtanra. A területi mikrogazdaságtan középpontjában a vállalatok telephelyválasztási döntései állnak. A különböző megközelítések főként abban térnek el egymástól, hogy milyen kritériumok alapján optimalizálják a választásukat. Ezek az elméletek, modellek általában a várható profitot vagy jövedelmet maximalizálják, illetve minimalizálják a beruházás vagy a termelés primer költségeit. Többségük nem veszi figyelembe a társadalmi költségeket vagy a vállalaton kívül jelentkező eredményeket. Újabb törekvések

a vállalati szintű döntéseket is sokkal komplexebb módon modellezik. Figyelembe vesznek pénzben nem vagy csak közvetett módon számba vehető eredményeket és ráfordításokat. Ezek már közelebb vannak az általunk igényelt gondolkozásmódhoz, ugyanakkor eltávolodást jelentenek a pozitív közgazdaságtantól.

A *területi makrogazdaságtan* a nemzetgazdaságot, mint pontszerű régiók összességét tételezi fel. A területi alapegységekre az egypontgazdaság törvényeit tartja érvényesnek. A régiókon belüli területi differenciáktól, távolságoktól eltekint. A sajátos megközelítés központi kérdése a régiók közötti tőke, munkaerő, technikai ismeretek, áruk stb. mozgása és a regionális növekedés áll. Tehát a klasszikus makrogazdaságtani vizsgálatokat elsősorban a régiók közötti kapcsolatok feltárásával egészíti ki. A főbb nézetcsoporthoz szorosan kapcsolódnak a közgazdasági elméletekhez, azok valamilyen „területi adaptációját” jelentik. Megkülönböztetünk kínálati elméleteket, keresleti elméleteket, mint pl. exportelméleteket, erőforráselméleteket stb. (Lásd bővebben: Richardson 1969, 1978; Faragó 1990.)

A homogén, egyforma régiók nyilvánvalóan téves feltevését feladva születtek meg a „központi hely” a „centrum—periféria” és más hasonló elméletek. Ezek az újabb nézetek már több tudományág eredményeit felhasználva jöttek létre.

A területi tudomány (Regional Science)

A II. világháború utáni fejlődés még a legfejlettebb ipari államokban is elmélyített számos területi problémát és újakat is szült. A metropoliszok robbanása soha nem tapasztalt problémák kezelését tette szükségessé. A politikusoktól, a területi tervezőktől a napi feladatok megoldása olyan konkrét kérdések megválaszolását igényelte, amelyekre a korábbi területi kutatások nem tudtak válaszolni. A helyi és területi konfliktusokat a politika tudománya lebecsülte. A regionális gazdaságtan nem merészkedett még túl messze a közgazdaságtan alaptételeitől. A földrajz elsősorban csak adatokat gyűjtött, egyszerű területi vizsgálatokat végzett és kartográfiai kérdésekkel foglalkozott. Az empirikus szociológia is csak ekkor kezdett megerősödni. Szinte valamennyi tudományban a területi kérdésekkel foglalkozó kutatások, kutatók a diszciplína perifériájára sodródtak. Sok tudós, kutató és területi tervezéssel és politikával foglalkozó szakember ezért úgy érezte, hogy a szűk mozgásteret biztosító diszciplínákon kívül együtt kell keresni a felmerülő új gondokra a választ. Össze kell gyűjteniük az eddig felhalmozott és hasznosítható tapasztalatokat, neki kell látniuk a specifikus problémák vizsgálatának és fel kell építeni egy új diszciplínát, amelyet *Regional Science*-nek neveztek el.⁵ 1954-től kezdődően mintegy egy évtized alatt kiépült saját intézményrendszere.⁶

Walter Isard szerint a *regionális tudomány* a 60-as évek közepétől a *társadalomtudományon belül létező új önálló interdiszciplína*, amely merít a többi társadalomtudomány elméleteiből és közvetít a különböző tudományterületek között. Vizsgálatai középpontjában a gazdaság, a politika, a társadalom, a kultúra térbeli kölcsönhatása áll. Társadalomtudomány, mert az embert, az emberek csoportjait és az általuk létrehozott területi funkciókat, a köztük kialakult területi viszonyokat és ezek intézményeit vizsgálja. Önálló társadalomtudomány, mert van kizárólagos megközelítési módja. Nem egyszerűen arról van szó, hogy a más tudományágak által feltárt jelenségeknek térbeli vetületet ad, mint pl. sokáig a regionális gazdaságtan tette, ha-

nem vizsgálja, hogy a tér, a térbeliség, mint *ab ovo* létező hogyan hat aktívan ezekre a jelenségekre. A tér e megközelítésben nem egyszerűen egy passzív tartály, amely a törvényszerűségek keretét szolgál, hanem a megvalósulás aktív eleme, azt befolyásoló, módosító tényező.

Nem tartom szükségesnek, hogy további érveket hozzak fel az önálló területi tudomány léte mellett vagy ellene. Az biztos, hogy különösen a 60-as évek második felétől sok tudományág hasonló irányba fejlődött. Azt sem tartom fontosnak eldönteni, hogy a kialakult komplexebb területi vizsgálatok a földrajzból vagy éppen a regionális gazdaságtanból fejlődtek-e ki. Általában igaz, hogy a földrajzban és a regionális megközelítésekben a tér és a horizontális tagozódás jelentősebb szerepet kap, míg más esetekben gyakran eltekintenek a térbeliségtől és a vertikális tagozódás áll a vizsgálatok homlokterében. A területi tudomány az utóbbi másfél évtizedben túlzottan elmatematizálódott, kissé eltávolodott az őt életre hívó gyakorlati problémáktól. A különböző technikák, modellek kidolgozása mellett nem lenne szabad elfeledkezni „kereszt-diszciplináris” szerepéről és a valósággal való szoros kapcsolatáról.

Illés Iván 1970 körül — valószínűleg a szabadság engelsi értelmének megfelelően — azt írta, hogy „A *regional science* a marxista tudományelmélet és a tudományrendszertan számára elfogadhatatlan” (Illés 1975, 18.). Ez igaz lehet a *szocialista* tudományelmélet és tudományrendszertan tekintetében, de mi ma nem negligálhatjuk az ennek keretében folyó kutatásokat és ezek eredményeit.

A továbblépés szükségessége és lehetséges útja

Mint röviden utaltam rá, a regionális gazdaságtan — és amennyiben elismerjük önálló létét, a regionális tudomány — fejlődését és intézményesülését a bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások által keltett társadalmi igény váltotta ki. Ha ez így van, és szerintem ez igazolható, akkor meg kell vizsgálni, hogy bekövetkeztek-e vagy folyamatban vannak-e olyan változások, amelyek elégtelenné teszik az eddigi regionális ismereteinket, illetve a jelenlegi társadalmi-gazdasági folyamatok megértéséhez, szükség szerinti vezérléséhez milyen új ismeretekre van szükségünk.

A tőke logikáján alapuló gazdasági fejlődés a regionális arculatok elvesztését eredményezte. Többek között meg kell találni a módját, miként őrizheti meg vagy szerezheti vissza egy nemzet, egy közösség a regionális identitását, a társadalmi, a helyi közösségek céljai miként juthatnak érvényre a tőke céljai mellett. Lehet-e és kell-e területi szinten kézben tartani a jelenlegi változásokat? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása egy új területi irányítási-tervezési modell körvonalait vetíti előre, melynek kidolgozásában a megújult regionális gazdaságtannak, a politikatudománynak, a szociológiának stb. együttesen részt kell vállalnia.

A területi kérdés politizálódik — nemcsak nálunk és nemcsak Közép-Európában. A kulturális, a regionális arculat elvesztésével szemben csak egy politikailag aktivizált regionális és kulturális identitástudattal rendelkező népesség veheti fel a harcot. A területek gazdasági jelentősége mellett hangsúlyt kap a területek politikai jelentősége. A gazdasági kérdések is ilyen vetületet kapnak. Friedmann és Forest (1988) ezt *politikai gazdaságtani modellnek* nevezi. Ebben a modellben a hangsúly a funkcionális régiókról a történelmileg meghatározott régiókra kerül, illetve az állami és területi döntésekről a közvetlen lakossági döntésekre helyeződik át. A tervezésben a *top-down* szemlélet helyébe a *bottom-up* kerül. A gazdasági növekedés szerepét egy

komplexebb fejlődés fogalma veszi át. A területi egyensúly eszményét a területi konfliktusok feltárása és kezelése váltja fel. Az állam többé nem a „legfőbb determinátor”. A különböző területi szinteknek önálló politikát kell kialakítaniuk és ebben a területi mozgalmak fontos szerepet kaphatnak. Megjelenik az „ellenzéki tervezés”.

Az alternatív, vagy kiegészítő fejlesztési pályák a klasszikus gazdasági célok mellett egyre több politikai, társadalmi és kulturális célt vetnek fel. A helyi gazdaságfejlesztés nem azonosítja a fejlődést a gazdasági növekedéssel, hanem mindinkább emberi-társadalmi jelenséggént értelmezi azt. Csak regionális vagy helyi szinten lehetünk képesek azokat a különbségeket fenntartani, esetleg létrehozni, amelyeket az „új ipari forradalom” és a helyi közösségek fejlődése igényel. A hagyományos gazdasági megközelítésekkel szemben, amelyek csak a piaci tényezőkkel foglalkoznak, egyre nagyobb szükség van a „láthatatlan gazdasági tényezők” (specializáció, munkakultúra, életminőség stb.) figyelembevételére is.

Nem kétséges, hogy a közeljövő társadalmi-gazdasági fejlődésében a kis- és középvállalkozások, a helyi kezdeményezések jelentős szerepet fognak játszani. Egyre többen emlegetik Schumacher (1973) könyvsikerének címét: A kicsi szép. A kis, korszerű vállalkozások jelentős szerepet játszanak a fejlett országokban a foglalkoztatási gondok enyhítésében (Birch, 1987), és jelentőségüket hazánkban is bizonyították az elmúlt évtizedben. De mivel sokan csak ezektől várják gazdasági bajaink orvoslását, hadd utaljak Friedmann intelmére: „...a kicsi meglehet, hogy szép, de gyenge is.” (Friedmann 1986, 211). Egy nemzet gazdaságában a kicsik nem helyettesíthetők, hanem csak kiegészíthetők és hatékonyabbá tehetik a nagyszervezeteket. A nagy, erős vállalatokkal való együttműködés biztonságosabbá teheti a kicsik létét és segíthetik fejlődésüket. Az viszont kevés, hogy elismerjük a kisvállalkozások létjogosultságát, segítséget is kell számukra nyújtani. Nyilvánvalóan nem járható út, hogy ezek nyereségéből finanszírozzuk az életpályájuk alkonyán lévő szervezetek veszteségeit. Amennyiben a kis- és középvállalatok átvállalják a nagyban hatékonyan nem teljesíthető funkciókat, akkor a nagyszervezetek hatékonyságnövekedéséből eredő többletjövedelemből maradhat kicsik támogatására.

* * *

Láttuk, hogy az elmúlt 60–80 év a területi kérdésekkel foglalkozó tudományok részéről is a specializációt, az önálló tudomány vagy tudományterület felépítését jelentette. Nem kis energiát fordítottak az önállóság, a másság bizonyítására. Számunkra nem az a kérdés, hogy a regionális tudomány önálló diszciplína vagy csak különböző tudományterületek együttműködése. Ma a felhalmozott tudás *szintetizálása* a feladat. A kérdés az, hogy az egyének, a különböző közösségek, a helyi társadalmak — a nemzet érdekeit is figyelembe véve —, hogyan fejlődhetnek kiegyensúlyozottan. Ezt pedig csak egy olyan megközelítés segítheti, amiben a térszemlélet *ab ovo* megvan.

A területi vizsgálatokban — legyen az településszociológia, regionális gazdaságtan, politológia vagy bármi más — a kistérségi vizsgálatoknak a korábbiaknál nagyobb szerepet kell játszaniuk.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy egyáltalán nincs szükség központi területi politikára, és el kell hanyagolnunk a regionális makrogazdaságtant, melynek az intézményei is így szükségelenné válnának, pusztán csak az arányok megváltozásáról van szó. Az új megközelítések új energiák feltárásával új lendületet adhatnak a fejlődésnek.

Jegyzetek

- ¹ A nyugati baloldali és marxista kutatások még a szélesebb magyar tudományos közvélemény előtt is ismeretlenek maradtak. Ezzel szemben a hazai kutatások java részét eleve marxistának aposztrofálták. Ezért a marxista regionális gazdaságtan meghatározása nem vinne bennünket közelebb a hazai viszonyok feltáráshoz.
- ² Talán nem szükséges bizonyítani, hogy például egy falun élő, a TSZ-ben dolgozó esztergályos jobban érezte a város-falu dichotómiáját, a nagyipari-városi munkásság javára történő jövedelem-átcsoportosítást mint azt, hogy ő a rendszer elsődleges haszonélvezője. A fejlett kapitalista országokban is hiába keresnénk ugyanazt az osztálytudatot például az alvóvárosok munkáskolóniáiban és a nagyvárosi slumokban.
- ³ Nálunk is történetek kísérletek a társadalom és a gazdaság térbeliségének a kinyilvánított szándék szerinti marxista alapokon történő elemzésére. Például Sántha (1986) által tolmácsolt kutatások megállapításaival és következtetéseivel nemcsak hogy nem értek egyet, de sok tekintetben marxistának sem tartom. Pl. a „helyi társadalom” kategóriát csak polgári használatra tartja alkalmasnak (Sántha 1986. 10.). A települések koncentrációját a termelőerők koncentrációjából fakadó szükségyszerűségként értékeli, így a falvak elhalása számára magasabb szintű fejlettséget jelent.
- ⁴ A különböző országokban az egyes tevékenységek, problématerületek tudományrendszertani besorolása eltérő. Így az angol nyelvterületeken a földrajz egyes ágai (pl. emberföldrajz) a szocialista országokhoz képest szélesebb körben művelt és átfogóbb területet ölelnek fel. Ezzel szemben pl. Lengyelországban a gazdaságföldrajz nem a földrajz, hanem a közgazdaságtudomány része. Magyarországon a földrajz német mintára természet-, gazdaság- és regionális földrajzra oszlik.
- ⁵ Az első kutatások irányai is szorosan kötődtek a gyakorlathoz. Ez a metropoliszok belső működésének feltárását, hatáselemzések elvégzését jelentette. A későbbiekben a súlypont a távolságra, a gyakorlatban a közlekedésre tevődött át.
- ⁶ 1954: A *Regional Science Association* megalakulása. 1956: első *Ph.D.* program a pennsylvaniai egyetemen. Első fokozatot szerzett kutató Alonso volt (*Location and Land Use*). 1958: első önálló *Regional Science* tanszék. A 60-as évektől a témában sorozatban jelennek meg a jelentős publikációk. Új folyóiratok indulnak, pl. *Journal of Regional Science*.
- ⁷ Sokak szerint a regionális tudomány nem más, mint a földrajz újabb korszerűbb technikákkal is felszerelt törekvéseinek korszerűbb elnevezése (pl. Rodwin). A területi tudomány hívei viszont azt állítják, hogy azok a társadalomtudományi szegmensek, amelyek teoretikusak, az általános elmélethez kapcsolódóan széleskörű statisztikai és matematikai apparátust és gyakran modellépítést igényelnek, a területi tudomány térrénumába tartoznak. Az is kétségtelen, hogy a középszintű statisztikai eszközök széleskörű használata már a földrajzban is gyökeret vert.

Irodalom

- Birch, D. L. (1987) *Job Creation in America*, New York The Free Press, London, Collier Macmillan Publishers.
- Faragó L. (1990) A helyi gazdaságfejlesztés elmélete, *Gazdasági Fórum*, 2.
- Friedmann, J. (1986) *Regional Development in Industrialized Countries: Endogenous or Self-Reliant*. In: Bassand, M., Brugger, E. A., et. al eds (1986) ch. 15. Friedmann, J. és Forest, Y. (1988) *The politics of place: toward a political economy of territorial planning*. In: Higgins, B. és Savoe, D. J. (szerk.) *Regional Economic Development, Essays in Honour of Francois Perroux*, Boston, Unwin Hyman.
- Illés I. (1975) *Regionális gazdaságtan*, Budapest, Tankönyvkiadó.
- Isard, W. (1988) *Regional Science: Some Retrospect, Remarks on its Scope and Nature, and Some Prospect*. Előadás az RSA Európa Kongresszusán, Stockholm.
- Lukács Gy. (1971) *Történelem és osztálytudat*, Budapest, Magvető.
- Richardson, H. W. (1969) *Elements of Regional Economics*, Baltimore, Penguin.
- Richardson, H. W. (1978) *Regional and Urban Economics*, Harmondsworth, Penguin.
- Sántha J. (1986) *Település és társadalom*, Budapest, BÉV. (Műszaki K. gondozásában)
- Schumacher, E. F. (1973) *Small is Beautiful: Economics as if People Mattered*, New York Harper-Row.

Szentgotthárd a Rába-völgy nyújtotta fontos útvonal mentén, „stratégiaiilag” is exponált helyen (szentgotthárdi csata!) akár nagyvárossá is fejlődhetett volna. Némiképp hasonló energiák táplálták Sopron városi létét, hazai viszonyok között magasszintű polgárosodását. Persze a főútvonalak mégiscsak erre (meg Pozsonyon át s magán a Dunán) vezettek, s nem a Rába völgyében. Szentgotthárd környéke (a Vendvidék, az Őrség) is meglehetősen autark gazdaságú tradicionális agrártáj maradt, így piacközpontjuknak is meg kellett elégedni a kisvárosi szerepkörrel. E feladatát azonban — „szemmel láthatóan” — egyértelműen teljesítette.